

คู่มือดำเนินงาน

สร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชน เพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา

อิงกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

Participatory Action Research : PAR

โดย จีระเดช อินทขัตติย์

ผู้อำนวยการสถานศึกษา วิทยาลัยนาฏการ
โรงเรียนบ้านโป่งไส

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่เขต 3

คำนำ

คู่มือการดำเนินงานสร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา โรงเรียนบ้านโป่งไฮ จัดทำขึ้นเพื่อพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา โดยใช้กรอบแนวคิดการดำเนินงานตามกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (**Participatory Action Research : PAR**) มีวัตถุประสงค์หลักในการส่งเสริมให้เครือข่ายชุมชนได้มีโอกาสร่วมพัฒนาโรงเรียน ทั้งการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมตรวจสอบประเมินผล ร่วมรับผิดชอบและสะท้อนผลการปฏิบัติ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาให้นักเรียนให้เป็นคนที่มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เป็นกลไกให้ผู้ปกครอง ครู โรงเรียน และชุมชน มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันและมีความภาคภูมิใจต่อการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา

ผู้จัดทำขอขอบพระคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ให้การส่งเสริมสนับสนุนในการจัดทำคู่มือนี้ ซึ่งได้แก่ ผู้พิมพ์ ผู้ตรวจทาน และ คณะผู้เชี่ยวชาญ ที่กรุณาตรวจสอบและให้คำแนะนำที่ดี คณะผู้บริหาร ครูและบุคลากรทางการศึกษา นักเรียนโรงเรียนบ้านโป่งไฮ ที่ให้ความร่วมมือและที่สำคัญอย่างยิ่งคือคณะกรรมการเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา โรงเรียนบ้านโป่งไฮ ทุกท่านที่ร่วมเป็นส่วนสำคัญในการพัฒนา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคู่มือนี้จะประโยชน์ต่อสถานศึกษา นักเรียน และผู้สนใจทั่วไปที่จะนำไปใช้ประโยชน์ทางการศึกษา ทั้งนี้ผู้จัดทำขออภัยหากมีความผิดพลาด ขาดตกบกพร่องประการใดในคู่มือนี้ และยินดีน้อมรับคำแนะนำเพื่อนำไปปรับปรุงพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

คณะผู้จัดทำคู่มือ

1. นายจิระเดช อินทขันธ์

ผู้อำนวยการสถานศึกษา โรงเรียนบ้านโป่งไฮ ต.แม่สาว อ.แม่เมาะ
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3

2. นางสาวศรัญญา แซ่เอ็ง

ครู คศ.1 โรงเรียนบ้านโป่งไฮ ต.แม่สาว อ.แม่เมาะ

3. นางรติยา แสงปึก

พนักงานราชการ โรงเรียนบ้านโป่งไฮ ต.แม่สาว อ.แม่เมาะ

คณะผู้เชี่ยวชาญ

1. นายสมโภชน์ ศรีชนะ

รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาชำนาญการพิเศษ สพป.เชียงใหม่เขต 3

2. นายพูลศักดิ์ สุปิ่นนะ

ผู้อำนวยการเชี่ยวชาญ โรงเรียนบ้านดอนแก้ว สพป.แพร่ เขต 2

3. นายเฉลิม ลาภวิงค์

ผู้อำนวยการชำนาญการพิเศษ โรงเรียนชุมชนบ้านแม่ฮ่าง สพป.เชียงใหม่ เขต 3

4. นายบุญเลิศ แก้วคำเชื้อ

ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ สพป.เชียงใหม่ เขต 3

5. นายอนันต์ กัณนาง

ศึกษานิเทศก์ชำนาญการพิเศษ สพป.เชียงใหม่ เขต 3

คณะที่ปรึกษา

1. นายวิชัย ใจพิแสง

นายกองค์การบริหารส่วนตำบลแม่สาว อ.แม่เมาะ จ.เชียงใหม่

2. นางปริญัดดา พันธุ์แสนกอ

ผู้ใหญ่บ้านโป่งไฮ ต.แม่สาว อ.แม่เมาะ จ.เชียงใหม่

3. นายสมศักดิ์ ศรีลา

ประธานคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนบ้านโป่งไฮ

4. นายสีละ จะแฮ

นายกสมาคมชาวลาหู่เพื่อการพัฒนาชีวิตแห่งประเทศไทย

ตอนที่ 1

กรอบความคิดการดำเนินงาน

ความสำคัญและความเป็นมา

ในภาวะที่มีการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างมากและรวดเร็ว เมื่อองค์กรต้องการปรับเปลี่ยนตัวเองเพื่อก้าวเข้าสู่สภาพใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม จะเป็นสิ่งที่มีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการบริหารการศึกษา การมีส่วนร่วมทางการศึกษา คือกระบวนการที่สถานศึกษาต้องเข้าไปทำการจัดการเพื่อให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษาให้มีคุณภาพ

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2553: 13-

กล่าวไว้ว่า ในสังคมปัจจุบันและอนาคตซึ่งความรู้และนวัตกรรมเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพ โดย

หลักการสร้างเครือข่ายและให้ทุกภาคส่วนของสังคม

มีส่วนร่วมในการกำหนดและตัดสินใจในกิจกรรมทางการศึกษา จะทำให้เกิดพลังการพัฒนาสถานศึกษา อันจะเป็นรากฐานที่มั่นคงในการพัฒนาประเทศอย่าง

มีเสถียรภาพและยั่งยืน สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม(พ.ศ.2545) ที่ให้ยึดหลักการจัดการศึกษาโดยให้มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ ให้มีความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของภาคประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและสร้างเครือข่ายในการทำงานร่วมกัน การบริหารสถานศึกษาในรูปแบบการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมเป็นการดำเนินงานของสถานศึกษาที่สร้างคุณค่าของสังคมโดยพยายามตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ดังนั้นสถานศึกษาต้องเข้าใจมุมมองของผู้เรียนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อการดำเนินงาน

ของสถานศึกษา เพื่อกำหนดรูปแบบการดำเนินงานที่เหมาะสมและเกิดคุณค่าทางสังคมสูงสุดจาก ความรู้สึกของผู้เรียนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง สมศักดิ์ ดลประสิทธิ์ (อ้างถึงในคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2553: 17-35) กล่าวไว้ว่าจากการวิเคราะห์ปัญหาที่เป็นเหตุผลของการ ปฏิรูปการศึกษาครั้งแรกของคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาในกระทรวง ศึกษาธิการ มีปัญหาสำคัญ 2 ด้าน ได้แก่ ปัญหาด้านการบริหารจัดการและปัญหาคุณภาพทางการศึกษา โดยด้านการบริหาร จัดการนั้นพบว่า มีปัญหาการรวมศูนย์อำนาจไว้ส่วนกลาง ขาดเอกภาพในการบริหารจัดการทั้งด้าน นโยบาย ด้านการจัดสรรและการใช้ทรัพยากรและด้านมาตรฐานการศึกษา ขาดการมีส่วนร่วมของ ประชาชน และขาดการเชื่อมโยงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและหน่วยงานอื่นๆ ดังนั้น การ ปฏิรูปการศึกษาจึงเน้นการปรับ โครงสร้างทางการบริหารการศึกษาให้กระทรวงศึกษาธิการกระจาย อำนาจการบริหารจัดการไปยังสถานศึกษาให้มีการบริหารจัดการ โดยองค์คณะบุคคลทั้งระดับ นโยบายและระดับปฏิบัติเพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ซึ่งแม้ว่าจะ กำหนดแนวปฏิบัติและสาระสำคัญไว้ในกฎหมายการศึกษา แต่ก็พบว่าปัญหาต่างๆ ยังไม่สามารถ แก้ไขได้อย่างสมบูรณ์ การมีส่วนร่วม หมายถึง กระ

ให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย มีส่วนร่วมในการรับรู้ การบริหารเกี่ยวกับการ ตัดสินใจในเรื่องต่างๆ โดยการให้ข้อมูล แสดง ความคิดเห็น ให้คำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ประกอบ ไปด้วยการแบ่งสรรข้อมูลร่วมกัน การเปิดรับความ คิดเห็นจากประชาชน การวางแผนร่วมกันและการ

พัฒนาศักยภาพของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ ผลการศึกษาของ ปิยะมาศ ปันทนา(2547 : บทคัดย่อ) ที่ได้ทำการวิจัย เรื่อง การมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการ พัฒนาผู้เรียน ในเขตตรวจราชการที่ 1 พบว่า ปัญหาการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการพัฒนา ผู้เรียน คือ การไม่มีเวลาว่างเพราะต้องไปประกอบอาชีพ ทางบ้านมีฐานะยากจนไม่มีกำลังทรัพย์ใน การส่งเสริมพัฒนานักเรียนอย่างเพียงพอ อีกประการในด้านวิชาการ คือ ผู้ปกครองไม่มีความรู้ พอที่จะให้คำแนะนำหรือสอนเพิ่มเติมให้แก่แก่นักเรียนได้ จึงมีความเห็นว่าโรงเรียนควรจัดกิจกรรมที่ เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองได้เข้ามามีส่วนร่วม ให้มากขึ้น โดยเปิดโอกาสให้ร่วมคิด วิเคราะห์หลักสูตร การรับทราบข้อมูลในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ การจัดการเรียนการสอน ของโรงเรียนบางกิจกรรมควรให้ผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมด้วย สอดคล้องกับ อุทัย บุญ ประเสริฐ (2543 :17-19) ที่ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาแนวทางการบริหารและการจัดการศึกษา

ของสถานศึกษาในรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน พบว่า ในอดีตที่ผ่านมาผู้ปกครอง และประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาน้อยมาก ส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการเป็นเพียง คณะกรรมการที่ปรึกษา มีส่วนร่วมในการบริจาคและจัดหาทรัพยากร สนับสนุนโรงเรียน แต่อำนาจ การตัดสินใจยังอยู่ที่ผู้บริหารสถานศึกษา

วันชัย วัฒนศัพท์ (2546 :1-3) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดผลดีต่อการ ขับเคลื่อนองค์กรเครือข่าย และมีผลในทางจิตวิทยาเป็นอย่างยิ่ง กล่าวคือ ผู้ที่มีส่วนร่วมย่อมเกิด ความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ความคิดเห็นได้ถูกรับฟังและนำไปปฏิบัติเพื่อ การพัฒนา และที่สำคัญผู้ที่มีส่วนร่วมจะมีความรู้สึกเป็นเจ้าของเครือข่าย การมีส่วนร่วมของระบบ การบริหารจัดการจะมีความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดกับการตัดสินใจ คือ การมีส่วนร่วมจะนำไปสู่การ ตัดสินใจอย่างมีคุณค่าและอย่างชอบธรรม การมีส่วนร่วม เป็นส่วนหนึ่งและเป็นส่วนสำคัญของ แนวทางการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน หรือ SBM (School Based Management) ที่กำหนดให้ บุคคลหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหรือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการศึกษา สอดคล้องกับ ผลการวิจัยของ ประดิษฐ์ ปิยาพันธ์ (2547 : 76-83) ได้ทำการวิจัย เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบ ความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียนและครู โรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดน่าน เกี่ยวกับการมีส่วน ร่วมของผู้ปกครองนักเรียนในการจัดการศึกษาในระบบ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 พบว่าผู้ปกครองนักเรียนต้องการมีส่วนร่วมในการศึกษาในระดับมาก แต่จากการศึกษา กลับพบว่า การ

มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของผู้ปกครองนักเรียนหรือชุมชนนั้นยังมีน้อยมาก ส่วนใหญ่ชุมชน ยังไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเองที่ควรมี

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม(พ.ศ.2545) ได้กำหนดให้สถานศึกษาสนับสนุน ส่งเสริมการปรับปรุงและพัฒนาการ ปฏิบัติงานของบุคลากร โดยใช้กระบวนการ วิจัย ผู้รายงานมีความเห็นว่าการส่งเสริม การมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชน ควรเลือก ใช้แนวทางการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบ

มีส่วนร่วม (PAR) ซึ่ง ประวิต เอรารธรรม์ (2545 : 177) กล่าวไว้ว่า PAR เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยเชื่อว่าเป็นกระบวนการทำวิจัยที่ควบคู่ไปพร้อมกับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาได้เป็นอย่างดี กระบวนการและผลลัพธ์จากการวิจัยนั้นเป็นของกลุ่มเป้าหมายที่เข้ามามีส่วนร่วมกับการวิจัยตลอด

กระบวนการ ดังนั้นกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงเป็นกระบวนการที่เหมาะสมในการการสร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาโรงเรียนบ้านโป่งไฮ เป็นอย่างยิ่ง จึงได้ดำเนินการการสร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาโรงเรียนบ้านโป่งไฮ ปีการศึกษา 2553 โดยใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นแนวทางในการดำเนินงาน

การมีส่วนร่วม (Participation)

ปัจจุบัน การมีส่วนร่วมนับเป็นสิ่งที่ได้รับความสำคัญเป็นอย่างมาก ดังที่ได้มีการกำหนดให้ การมีส่วนร่วมเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายระดับชาติจนถึงระดับปฏิบัติการ เช่น สถานศึกษา

1. ความหมายของการมีส่วนร่วม

ได้มีผู้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้อย่างหลากหลาย ตามแนวคิด มุมมอง และภารกิจของแต่ละหน่วยงาน องค์กร หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมดังต่อไปนี้

ประดิษฐา จันทรไทย (2532 : 10) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาไว้ว่า การที่ประชาชนโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคลให้การสนับสนุนช่วยเหลือ ร่วมมือและตัดสินใจในการกำหนดทิศทาง เป้าหมาย นโยบายและแผนการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยการสนับสนุนด้านความคิดเห็น ตัดสินใจ สละแรงงานและเวลาให้โรงเรียนในการวางแผน การกำหนดนโยบาย การติดต่อสื่อสารระหว่างบ้านและโรงเรียน การแก้ปัญหา พัฒนา สนับสนุนด้านการเงินและการประเมินผลการทำงาน ซึ่งแบ่งเป็น 2 ประการ คือ

1. การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ คือการมีส่วนร่วมโดยมีกฎหมาย ระเบียบ ประเพณี และข้อตกลงร่วมกันรองรับการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการโดยปัจเจกบุคคล เช่น ได้รับเลือกตั้งเป็นตัวแทนและเกี่ยวข้องโดยตรง ส่วนการมีส่วนร่วมโดยกลุ่มบุคคล เช่น สมาคมผู้ปกครองและครู สมาคมวิชาชีพ เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมอย่างไม่เป็นทางการ คือการมีส่วนร่วมโดยอิสระ ไม่มีกฎหมาย ระเบียบ ประเพณี ข้อตกลงรองรับการมีส่วนร่วมอย่างไม่เป็นทางการ โดยปัจเจกบุคคล คือการเกี่ยวข้องเฉพาะกาล เช่น ในฐานะผู้ชำนาญการพิเศษในสาขาอาชีพ เป็นต้น ส่วนการมีส่วนร่วมอย่างไม่เป็นทางการโดยกลุ่มบุคคล เป็นการรวมกลุ่มผู้ที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกันเฉพาะคราวไม่ต่อเนื่อง เช่น กลุ่มผู้สนใจการกีฬาของโรงเรียน เป็นต้น

สุวัฒน์ มุททเมธา, 2524 : 33-34 (อ้างถึงใน ประพิน ปิยาพันธ์, 2547 :10) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การที่ประชาชนให้การสนับสนุนช่วยเหลือ ร่วมมือใน

กิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน โดยการแสดงความคิดเห็น ให้ข้อเสนอแนะในการเรียนการสอนและปรับปรุงกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน สนับสนุนทางการเงิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงานร่วมเป็นคณะกรรมการ เป็นวิทยากร ประชาสัมพันธ์โรงเรียน การบริการสุขภาพ การฝึกอบรม การส่งเสริมอาชีพ กิจกรรมเพื่อการอ่านออกเขียนได้ กิจกรรมนันทนาการ บริการห้องสมุด บริการข่าวสาร ความรู้ การส่งเสริมประชาธิปไตย การใช้อาคารสถานที่ วัสดุอุปกรณ์ของโรงเรียนเพื่อกิจกรรมของชุมชน

ประวิณ ปิยาพันธ์ (2547 :12) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้ปกครองไว้ว่า หมายถึง การให้ประชาชนและผู้ปกครองได้คิดค้นแนวทาง ร่วมเป็นผู้กำหนดการตัดสินใจ คิดค้นปัญหาและร่วมดำเนินการในขั้นตอนต่าง ๆ เช่น แสดงความคิดเห็น เสนอแนะ สนับสนุนและร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ทางการศึกษา และเกิดประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

จากความหมายของการมีส่วนร่วมในทฤษฎี มุมมองและภารกิจขององค์กร หน่วยงาน และบุคคลที่ไว้หลากหลายนั้นสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมโดยทั่วไปหมายถึงการเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนหรือสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการคิดริเริ่ม พิจารณา ตัดสินใจ กำหนดทิศทาง เป้าหมาย ร่วมปฏิบัติกิจกรรม ร่วมรับผิดชอบต่อผลประโยชน์หรือผลกระทบจากการปฏิบัติกิจกรรม โครงการใด ๆ นั้นร่วมกัน

ส่วนความหมายของการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในการจัดการศึกษานั้นสรุปได้ว่า หมายถึงการให้ประชาชน ผู้ปกครอง ชุมชน ทั้งในรูปแบบบุคคลหรือคณะบุคคล เข้ามามีส่วนร่วมกับผู้บริหารหรือครูในโรงเรียนในการร่วมคิดริเริ่ม เสนอปัญหาความต้องการ ค้นหาปัญหา ร่วมพิจารณา ตัดสินใจ กำหนดทิศทางและเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนตลอดจนร่วมปฏิบัติงาน ส่งเสริมสนับสนุนทั้งทางด้านแรงงาน ทรัพยากร และความรู้ความสามารถ ร่วมติดตามตรวจสอบ และสะท้อนความคิดเห็นในการพัฒนาโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง โดยการมีส่วนร่วมนี้อาจมีอยู่ทั้ง 2 ลักษณะคือ การมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการ กับการมีส่วนร่วมอย่างไม่เป็นทางการ

2. ความสำคัญของการมีส่วนร่วม

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2549 : 128-129) กล่าวถึงความสำคัญและประโยชน์ของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participative Management) เป็นวิธีการบริหารงานที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง(Stakeholders) ได้มีส่วนร่วมตามความเหมาะสม นับตั้งแต่การร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมสนับสนุน ร่วมติดตามประเมินผล ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วมรับผิดชอบผลงานที่ออกมา ร่วมภาคภูมิใจในผลงานรางวัลที่เกิดจากการร่วมกันปฏิบัติงานหรือรับข้อตำหนิต่างที่เกิดขึ้น นั่นคือการร่วมรับทั้งผิดและชอบ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2551 :1-3) ได้มีการเผยแพร่ นโยบาย สพฐ. โดยกล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นนโยบายหลักประการหนึ่งในด้านสังคมของรัฐบาลที่จะส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีสันติสุขอย่างยั่งยืน จึงทำให้กระทรวงศึกษาธิการกำหนดนโยบาย และเป้าหมายหลักที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วม คือส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาคเอกชนและท้องถิ่น โดยมีเป้าหมายให้มีการจัดการศึกษาสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนและท้องถิ่น สำหรับ สพฐ. เองได้จัดทำนโยบายการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน กลยุทธ์ที่ 5 ที่ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน ภาคเอกชนและท้องถิ่นในการจัดการศึกษา

จากการที่หน่วยงานต่าง ๆ ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมนั้น สรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบ และรับผลร่วมกัน ซึ่งทำให้เกิดการยอมรับ และสามารถแก้ปัญหาหรือพัฒนา ได้สอดคล้องกับสภาพชุมชนและความต้องการของผู้เกี่ยวข้อง ได้อย่างยั่งยืน

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

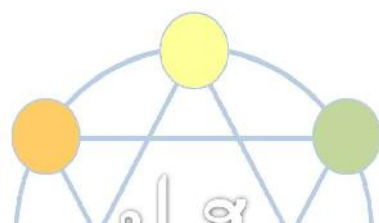
1. การยอมรับการเปลี่ยนแปลงมีมากขึ้น เนื่องจากบุคคลมีส่วนร่วม
2. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา และองค์กรมีความราบรื่น
3. ความผูกพันของพนักงาน/บุคลากรที่มีต่อองค์กรมีมากขึ้น
4. เกิดความไว้วางใจระหว่างบุคลากรในองค์กรทุกระดับมากขึ้น
5. การบริหารผู้ใต้บังคับบัญชามีความง่ายขึ้น
6. การตัดสินใจทางการบริหารมีคุณภาพดีขึ้น
7. การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล กลุ่มและองค์กร มีประสิทธิภาพมากขึ้น
8. การสร้างทีมงานมีประสิทธิภาพ สามารถแก้ปัญหาที่ซับซ้อน ได้ดีขึ้น

3. กระบวนการการมีส่วนร่วม

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2549 : 129-130) เสนอรูปแบบกระบวนการมีส่วนร่วมไว้

4 รูปแบบ ได้แก่

1. การปรึกษาหารือเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมในรูปของคณะกรรมการ
2. กลุ่มคุณภาพ เป็นรูปแบบที่ให้ผู้ปฏิบัติงานรวมกลุ่มกัน 3-10 คน เพื่อร่วมกันค้นหา

ปัญหา วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาด้วยตนเองพร้อมทั้งร่วมกันปฏิบัติ

3. ระบบข้อเสนอแนะ เปิดโอกาสให้ผู้ปฏิบัติเสนอข้อคิดเห็นลงกล่องหรือตู้รับฟังความคิดเห็น

4. ระบบส่งเสริมให้ผู้ปฏิบัติงานมีส่วนร่วมเป็นเจ้าของกิจการสำหรับลักษณะการมีส่วนร่วมทำได้หลายรูปแบบ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมในการวางแผน
2. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
3. การมีส่วนร่วมในการจัดองค์กร
4. การมีส่วนร่วมในการสื่อสาร
5. การมีส่วนร่วมในการใช้อิทธิพล
6. การมีส่วนร่วมในการประสานงาน
7. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

สถาบันพระปกเกล้า (2552 : 10-21) ได้กล่าวถึงระดับขั้นของการมีส่วนร่วม ว่ามีหลายระดับตามที่นักวิชาการได้กำหนดไว้ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)
- 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (Implementation)
- 3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefit)
- 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

มีการแบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมจากระดับต่ำสุดไปสูงสุดเป็น 7 ระดับ ดังนี้

- 1) ระดับการให้ข้อมูล
- 2) ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน
- 3) ระดับการปรึกษาหารือ
- 4) ระดับการวางแผนและตัดสินใจร่วมกัน
- 5) ระดับการร่วมปฏิบัติ
- 6) ระดับร่วมติดตามตรวจสอบ ประเมินผล
- 7) ระดับการควบคุมโดยประชาชน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550 : 1-11) กล่าวว่า “การมีส่วนร่วม”

(Participation) กำหนดให้บุคคลหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการศึกษามีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการร่วมแสดงความคิดเห็นหรือร่วมกำกับดูแล โดยการทำหน้าที่อย่างไรวินิจฉัยแล้วลักษณะการมีส่วนร่วมจะมีลักษณะดังนี้

1. ลักษณะของคณะกรรมการบริหาร จะมีอำนาจในการวินิจฉัยสั่งการหรือการตัดสินใจ

ใน
ภารกิจของสถานศึกษา เช่น คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

2. ลักษณะของกรรมการที่ปรึกษา ที่มีหน้าที่ในการให้การแนะนำ ปรึกษา สนับสนุน ส่งเสริม ตลอดจนร่วมดำเนินงานในบางเรื่องได้ เช่น ชมรมเครือข่ายผู้ปกครอง สมาคมผู้ปกครอง และครู ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นต้น

จากการที่มีผู้กล่าวถึงกระบวนการมีส่วนร่วมข้างต้นนั้น สรุปได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เกี่ยวข้องได้ปรึกษาหารือ พบปะพูดคุย ร่วมตัดสินใจและรู้สึกเป็นเจ้าของกิจการร่วมกัน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมได้แก่ การร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมติดตามประเมินผล ตลอดจนร่วมรับผลที่เกิดขึ้นร่วมกัน

เครือข่าย (Network)

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2551 : 44) ได้ให้ความหมายของเครือข่ายไว้ว่า “เครือข่าย” หมายความว่า การเข้ามามีบทบาทในฐานะการสร้างความร่วมมือ แนวร่วมและหรือการมีส่วนร่วม ซึ่งในช่วงของการปฏิรูปการศึกษาตามรัฐธรรมนูญฯ ปี 2540 และ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน ฯลฯ ซึ่งคำว่า “เครือข่าย” ได้ถูกนำมาใช้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อที่จะให้เกิดกลไกความร่วมมือในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนร่วมกันระหว่างผู้ปกครองกับสถานศึกษา

องค์ประกอบของเครือข่าย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2544 : 27-28) ได้กล่าวไว้ว่า เครือข่าย มีองค์ประกอบสำคัญ ๗ อยู่อย่างน้อย 7 องค์ประกอบด้วยกัน ได้แก่

1. การรับรู้มุมมองร่วมกัน
2. การมีวิสัยทัศน์
3. การมีผลประโยชน์และความสนใจ

4. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายอย่างกว้างขวาง
5. การเสริมสร้างซึ่งกันและกัน
6. การฟังฟังอิง
7. การปฏิสัมพันธ์

การใช้ประโยชน์เครือข่าย

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2544 : 85-91) ได้กล่าวถึงการใช้ประโยชน์จากเครือข่ายไว้ดังนี้

1. การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีกลางประสานงานร่วมกัน
2. ใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนสารสนเทศและความรู้
3. การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีแลกเปลี่ยนและระดมทรัพยากร
4. การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีร่วมสร้างสรรค์และพัฒนาความรู้ใหม่ๆ
5. การใช้เครือข่ายเพื่อเป็นเวทีสร้างกระแสผลักดันประเด็นใหม่ๆ

การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

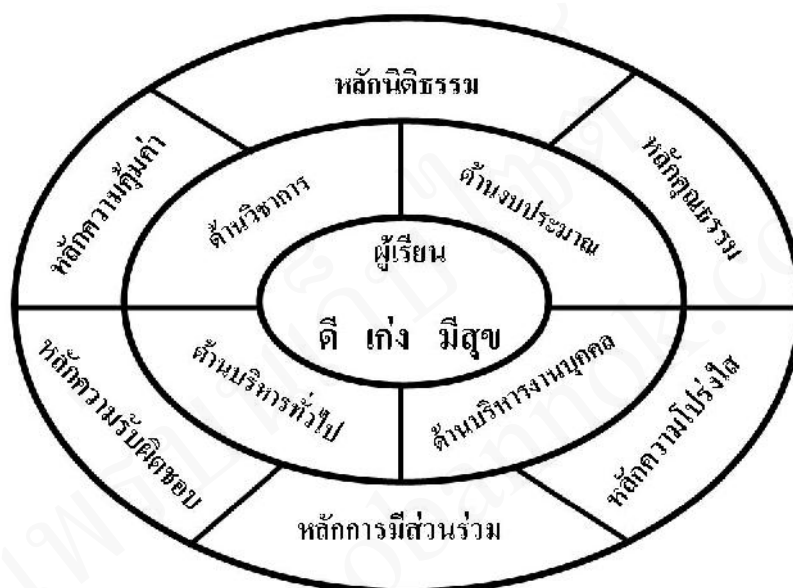
การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ตรงกับภาษาอังกฤษว่า **School Based Management (SBM)** เป็นแนวคิดใหม่ในการจัดการศึกษา มีที่มาจากประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ได้มีการนำมาเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาการศึกษาของไทยมีแนวคิดสำคัญคือทำให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการศึกษาของโรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ดังนั้นผู้วิจัยจึงศึกษาเพื่อเชื่อมโยงแนวคิดไปสู่การมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชนในการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา โดยศึกษารายละเอียดของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน(SBM) ดังต่อไปนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550 : 1-2) ยังได้กล่าวถึงความเป็นมาและความสำคัญของการกระจายอำนาจการบริหารและจัดการศึกษาไว้ว่า การปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 มีความมุ่งหมายที่จะจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จำเป็นต้องยึดเงื่อนไขและหลักการสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้

1. ยึดโรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจ (School Based Decision Making) เป็นแนวคิดที่มุ่งให้โรงเรียนมีอิสระในการตัดสินใจด้วยตนเอง โดยยึดประโยชน์ที่เกิดกับผู้เรียน
2. การมีส่วนร่วม (Participation) กำหนดให้บุคคลหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการจัดการศึกษามีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการร่วมแสดงความคิดเห็นหรือร่วมกันกำกับดูแล เป็นต้น

3. การกระจายอำนาจ (Decentralization) การกระจายอำนาจด้านการบริหารจัดการศึกษา ด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคลและการบริหารงานทั่วไป ให้คณะกรรมการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบ

4. ความรับผิดชอบ ตรวจสอบได้ (Accountability) มีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ และภารกิจของผู้รับผิดชอบ หลักความรับผิดชอบนี้ถือว่าใครได้รับมอบหมายหน้าที่ใดต้อง รับผิดชอบทำงานนั้นให้เกิดผลดีที่สุดและต้องสามารถตรวจสอบความสำเร็จได้ เพื่อเป็น หลักประกันคุณภาพการศึกษาให้เกิดขึ้น

แผนภาพที่ 1 แสดงแนวคิดทั่วไปในการบริหารโดยใช้โรงเรียนฐาน (SBM)

2. ความหมายของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

David 1989 (อ่างถึงในอุทัย บุญประเสริฐ, 2543 : 14) ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน(SBM) เป็นแนวทางหนึ่งของการปฏิรูปการศึกษา โดยการกระจายอำนาจ การจัดการศึกษาไปยังโรงเรียนให้มากขึ้น โดยมีสมมุติฐานว่าการให้โรงเรียนมีอำนาจหน้าที่มากขึ้น จะทำให้ประสิทธิภาพของโรงเรียนสูงขึ้น มีความยืดหยุ่นมากขึ้น และมีผลผลิตดีขึ้น

กรมสามัญศึกษา หน่วยงานพิเศษ เขตการศึกษา 8 (2544 : 6) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน(SBM) เป็นการบริหารที่ยึดหลักสำคัญ 2 ประการ ประกอบด้วย 1) การกระจายอำนาจ (Decentralization) จากส่วนกลางไปยังโรงเรียนซึ่งเป็นหน่วยปฏิบัติการ เพื่อให้โรงเรียนมีอำนาจตัดสินใจในการดำเนินงานทั้งด้านหลักสูตร งบประมาณ บุคลากร และการบริหารทั่วไปได้คล่องตัวยิ่งขึ้น และ 2) การมีส่วนร่วมและการร่วมคิดร่วมทำ(Participation and Collaboration) ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ของโรงเรียน ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหาร ครู

ผู้ปกครอง และชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและรับผิดชอบในการบริหารจัดการศึกษา ร่วมกัน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550 : 14) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน(SBM) เป็นการกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษาจาก ส่วนกลางไปให้โรงเรียนที่ใช้โรงเรียนเป็นศูนย์กลาง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของ โรงเรียน มีอำนาจหน้าที่ ความรับผิดชอบ คล่องตัวในการบริหารและจัดการด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป โดยให้ความสำคัญกับผู้มีส่วนได้ส่วน เสียร่วมตัดสินใจ รับผิดชอบ วางแผน ติดตามผล พัฒนาคุณภาพการศึกษา ความต้องการของ ชุมชนและท้องถิ่น

จากความหมายที่มีหน่วยงานและนักการศึกษาได้ให้ความหมายของ การบริหารโดยใช้ โรงเรียนเป็นฐาน ไว้อย่างหลากหลายข้างต้น สรุปได้ว่า การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management : SBM) หมายถึง การบริหารจัดการศึกษาที่กระจายอำนาจจาก ส่วนกลางไปยังโรงเรียนมากขึ้น เพื่อให้โรงเรียนสามารถตัดสินใจในการบริหารจัดการศึกษาได้ อย่างคล่องตัวและมีประสิทธิภาพ โดยการบริหารจัดการศึกษาของโรงเรียนต้องยึดหลักการมีส่วนร่วม ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders)ของโรงเรียน อันประกอบไปด้วย ผู้บริหาร โรงเรียน คณะครู นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน และชุมชน ในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ และร่วม รับผิดชอบต่อผลที่เกิดจากการบริหารจัดการศึกษาของโรงเรียน

3. หลักการการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน(School Based Management : SBM) เป็นแนวทางการบริหารจัดการศึกษาแบบใหม่ที่น่าเข้ามาใช้ในการศึกษาของไทยตามแผนนโยบายการปฏิรูป การศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ การบริหารลักษณะนี้ไม่มีรูปแบบที่แน่นอนตายตัวและมีการ เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ อย่างไรก็ตาม ได้มีหน่วยงานการศึกษาและนักการศึกษา กล่าวถึงหลักการ การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (SBM) ไว้ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550 :13-14) ได้กล่าวถึงหลักการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานไว้ว่า การกระจายอำนาจจากส่วนกลาง และจากเขตพื้นที่การศึกษาไปยัง

โรงเรียนโดยตรง เป็นยุทธศาสตร์สำคัญในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการศึกษา โดยสรุปสาระได้ดังนี้

1. มีการกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษาไปยังคณะกรรมการสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาและสถานศึกษา โดยให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทำหน้าที่กำกับ ส่งเสริมและ สนับสนุนภารกิจของสถานศึกษาทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และบริหารทั่วไป

2. มีรูปแบบการมีส่วนร่วม นับเป็นหัวใจหรือหลักสำคัญสำหรับการบริหาร โดยใช้ โรงเรียนเป็นฐาน โดยเฉพาะแนวคิดการบริหารแบบมีส่วนร่วมหรือแบบร่วมมือ จะทำให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น ผู้ปฏิบัติงานมีความพึงพอใจ

3. เป็นรูปแบบการบริหารตนเอง สถานศึกษาจะมีความเป็นอิสระ คล่องตัว มีอำนาจการตัดสินใจเพิ่มมากขึ้นภายใต้การบริหารงานขององค์กรคณะบุคคล

4. เป็นรูปแบบที่มอบอำนาจหรือกระจายอำนาจตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาไปให้สถานศึกษา

5. เป็นรูปแบบการบริหารที่ตอบสนองหรือสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนและชุมชน

6. เป็นรูปแบบที่ยึดโรงเรียนเป็นศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลง

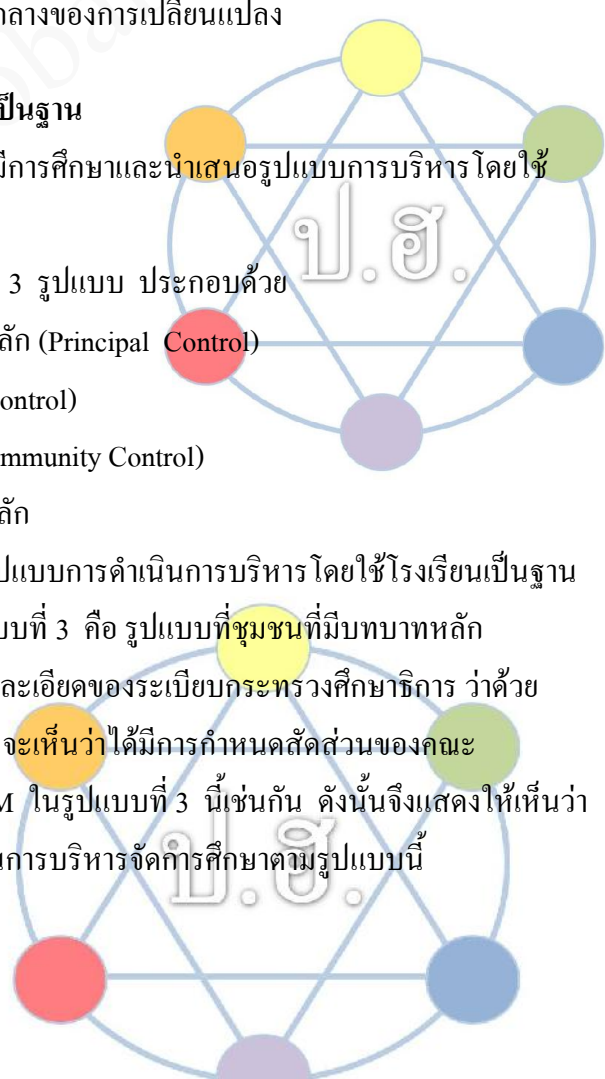
4. รูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

กรมสามัญศึกษา (2544 : 13-21) ได้มีการศึกษาและนำเสนอรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ไว้ดังต่อไปนี้

Audrey J.Noble , 1996 ได้แบ่งไว้เป็น 3 รูปแบบ ประกอบด้วย

1. รูปแบบที่มีผู้บริหารโรงเรียนเป็นหลัก (Principal Control)
2. รูปแบบที่มีครูเป็นหลัก (Teacher Control)
3. รูปแบบที่ชุมชนมีบทบาทหลัก (Community Control)
4. รูปแบบที่ครูและชุมชนมีบทบาทหลัก

ในรายงานการศึกษาวิจัยนี้ได้ระบุถึงรูปแบบการดำเนินการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (SBM) ที่เหมาะสมกับสังคมไทย ควรจะเป็นแบบที่ 3 คือ รูปแบบที่ชุมชนที่มีบทบาทหลัก (Community Control SBM) โดยเมื่อศึกษารายละเอียดของระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2543 จะเห็นว่าได้มีการกำหนดสัดส่วนของคณะกรรมการฯ ที่สอดคล้องกับการดำเนินงาน SBM ในรูปแบบที่ 3 นี้เช่นกัน ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่า ในอนาคตทุกโรงเรียนก็จะต้องมีการดำเนินการบริหารจัดการศึกษาตามรูปแบบนี้

5. แนวการดำเนินงาน การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School Based Management : SBM) เป็นแนวคิดที่มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการจัดการศึกษาของ โรงเรียน (Stakeholders) รวมตัวกัน ในรูปคณะกรรมการ เพื่อเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการบริหารจัดการศึกษาที่มีโรงเรียนเป็นหน่วยปฏิบัติ ซึ่งสรุปแนวการดำเนินงาน ได้ดังนี้

1. การศึกษา ค้นคว้า เพื่อการสร้างองค์ความรู้
2. การเตรียมการและดำเนินการเพื่อการสนับสนุนส่งเสริม และพัฒนา
 - 2.1 ตั้งคณะกรรมการเพื่อเตรียมการดำเนินงาน
 - 2.2 คณะกรรมการสถานศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (SBM)
 - 2.3 สืบหาข้อมูลและจัดทำสารสนเทศที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียน
 - 2.4 ศึกษาทบทวนธรรมนูญโรงเรียน มาตรฐานการจัดการศึกษา
 - 2.5 เตรียมสถานที่ ข้อมูลสารสนเทศ เอกสาร วัสดุอุปกรณ์ งบประมาณ รูปแบบวิธีการ เนื้อหา กำหนดวันเวลา และผู้รับผิดชอบ ประชุมวางแผนการดำเนินงาน
 - 2.6 ประสานงานกับผู้เกี่ยวข้องเพื่อการประชุมวางแผนฯ
3. การวางแผนและเตรียมการบริหารจัดการศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (SBM)
 - 3.1 การจัดบุคลากรและการพัฒนา
 - 3.2 การจัดทรัพยากรและงบประมาณสนับสนุน
 - 3.3 การกำหนดและจัดทำแผนงาน/โครงการ/งาน/กิจกรรม ที่เหมาะสม
 - 3.4 การประสานงานกับบุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
 - 3.5 การประชุมชี้แจง ทำความเข้าใจ
4. การปฏิบัติและดำเนินการบริหารจัดการศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (SBM)
 - 4.1 การกำกับ ติดตาม ให้เป็นไปตามกรอบที่กำหนด
 - 4.2 การตัดสินใจแก้ปัญหาระหว่างดำเนินการ
 - 4.3 การนิเทศ ช่วยเหลือ แนะนำ
 - 4.4 การรับฟังปัญหา ความคิดเห็น
 - 4.5 การเสริมแรงและขวัญกำลังใจ
 - 4.6 การประเมิน และพัฒนาคุณภาพในระหว่างดำเนินการ
5. การประเมินผลและพัฒนาคุณภาพ

เป็นการประเมินผลการดำเนินงานหรือการปฏิบัติงานให้ครอบคลุมบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการปฏิบัติ ผลที่เกิดขึ้น และผลกระทบหลังการดำเนินงาน โดยการปฏิบัติการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ครบวงจร P-D-C-A

6. การรายงานผล

เป็นการนำผลการประเมินมาจัดทำรายงานในภาพรวม เพื่อเสนอรายงานต่อคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้เกี่ยวข้อง และสาธารณชน

6. บทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้องกับการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

กรมสามัญศึกษา (2544 : 23-24) ได้กล่าวถึงบทบาทและภาระหน้าที่ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน ไว้ดังนี้

6.1 ผู้บริหารโรงเรียน มีบทบาทและภาระหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นผู้นำการพัฒนาสู่เป้าหมาย กระตุ้น ชักนำ ประสานงานให้คนปฏิบัติงานในลักษณะร่วมคิด ร่วมทำ และเป็นผู้สนับสนุนส่งเสริม เป็นที่ปรึกษา ผู้นิเทศและเสริมกำลังใจ

6.2 ครู มีบทบาทและภาระหน้าที่เป็นผู้ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจการพัฒนา เป็นผู้ริเริ่ม เป็นผู้ปฏิบัติและประเมินเพื่อพัฒนางานอย่างกระตือรือร้นและต่อเนื่อง

6.3 ผู้ปกครองนักเรียน มีบทบาทและภาระหน้าที่ ปฏิบัติตนเป็นผู้รับบริการที่ดี และมีคุณภาพ คือ เป็นผู้เสนอความต้องการที่แท้จริงแล้วให้ข้อมูลย้อนกลับ รวมทั้งให้การสนับสนุนหรือให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนา ร่วมแสดงบทบาทหน้าที่ให้ความร่วมมือในการสนับสนุนด้านทรัพยากรและความสามารถทางวิชาการ โดยเมื่อเกิดปัญหาในการจัดการศึกษา ควรมีส่วนร่วมในการแก้ไข

6.4 คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีบทบาทตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2543 ตรวจสอบและรับรองคุณภาพการศึกษา เสนอความต้องการที่แท้จริงแล้วให้ข้อมูลย้อนกลับ และร่วมงานตามบทบาทหน้าที่

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2550 : 15-18) กล่าวว่า การบริหารจัดการเป็นกลไกพื้นฐานสำคัญที่จะทำให้ภารกิจของสถานศึกษาประสบความสำเร็จหรือมีประสิทธิภาพ

แนวคิดและหลักการการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา

สำนักทดสอบทางการศึกษา (2553 : 2-4) กล่าวไว้ว่า ในการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาให้เข้มแข็ง มีประสิทธิภาพ และดำเนินการอย่างยั่งยืนนั้น ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในสถานศึกษาต้องมีการทำงานที่มุ่งประโยชน์ที่จะเกิดแก่ผู้เรียนเป็นสำคัญ ด้วยการดำเนินงานที่ทุกคนจะต้องมีจิตสำนึกและความรับผิดชอบร่วมกัน เช่นนี้ ระบบการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษาก็จะเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารการศึกษาที่แท้จริงและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

เป็นวัฒนธรรมขององค์กรที่ยึดคุณภาพผู้เรียนฝังแน่นอยู่ในจิตใจตลอดเวลา

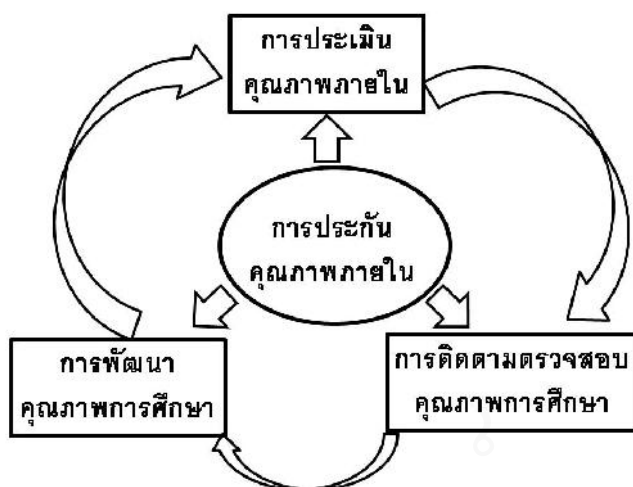
สำนักทดสอบทางการศึกษา (2553 : 10-31) กล่าวไว้ว่า การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ยึดหลักการ 3 ประการ คือ

1. การกระจายอำนาจ (Decentralization)
2. การเปิดโอกาสการมีส่วนร่วมในการทำงาน (Participation) โดยการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนของสังคมและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา พัฒนาคุณภาพสถานศึกษา ทั้งในฐานะเป็นคณะกรรมการสถานศึกษาหรือคณะทำงานในส่วนอื่นๆ ของสถานศึกษา โดยมีการร่วมคิด ตัดสินใจ สนับสนุนส่งเสริม และติดตามตรวจสอบการดำเนินงานตลอดจนร่วมภาคภูมิใจในความสำเร็จของสถานศึกษา

3. การแสดงการรับผิดชอบต่อที่ตรวจสอบได้ (Accountability)

จากหลักการดังกล่าวข้างต้น การประกันคุณภาพการศึกษาจึงมีกระบวนการดำเนินงานที่สัมพันธ์ต่อเนื่องกัน 3 ชั้น คือ

1. การประเมินคุณภาพภายใน เป็นการประเมินคุณภาพการจัดการศึกษา การติดตามตรวจสอบคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา โดยบุคลากรของสถานศึกษาหรือหน่วยงานต้นสังกัด
2. การติดตามตรวจสอบคุณภาพการศึกษา เป็นกระบวนการติดตามตรวจสอบความก้าวหน้าของการปฏิบัติตามแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา และจัดทำรายงานการติดตามตรวจสอบคุณภาพการศึกษา พร้อมทั้งเสนอแนะมาตรการพัฒนาคุณภาพการศึกษา
3. การพัฒนาคุณภาพการศึกษา เป็นกระบวนการพัฒนาการศึกษาเข้าสู่คุณภาพที่สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ

แผนภาพที่ 2 องค์ประกอบของระบบการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา

ตามกฎกระทรวงว่าด้วย ระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา 2553 ได้กำหนดหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับการประกันคุณภาพภายในให้สถานศึกษาดำเนินการโดยยึดหลักการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ดังต่อไปนี้

1. กำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา เป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะ คุณภาพที่พึงประสงค์และมาตรฐานที่ต้องการให้เกิดขึ้นในสถานศึกษาทุกแห่ง เพื่อใช้เป็นหลักในการเทียบเคียงสำหรับการส่งเสริมและกำกับดูแลตามมาตรฐานการศึกษา การกำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษานั้นต้องสอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ เอกลักษณะของสถานศึกษา และมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด
2. จัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่มุ่งคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา แผน(PLAN) เป็นเอกสารแสดงโครงการ กิจกรรม วิธีการที่ได้ผ่านการคิดมาแล้วล่วงหน้า โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมกันคิดและพิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบ สำหรับใช้เป็นเครื่องชี้นำการดำเนินงานใดๆ ที่สอดคล้องกับเป้าหมาย วิสัยทัศน์ พันธกิจขององค์กร การจัดทำแผนในสถานศึกษาจำเป็นต้องมีการจัดทำแผน 2 ประเภท คือ
 - 2.1 แผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เป็นแผนที่มีรอบระยะเวลาการพัฒนาที่มุ่งคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา อาจเป็นแผน 3 ปี 4 ปี หรือแผน 5 ปี ตามความเหมาะสมและบริบทสถานศึกษา
 - 2.2 แผนปฏิบัติการประจำปี (Action Plan) ที่แตกออกมาจากแผนพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษาเพื่อการดำเนินงานเป็นรายปี แผนปฏิบัติการประจำปีแต่ละปีควรมีจุดเน้นที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม ในการดำเนินงานตามกรอบเวลา สถานที่ งบประมาณ ผู้รับผิดชอบ และกำหนดกิจกรรมการติดตามตรวจสอบ

3. จัดระบบบริหารและสารสนเทศ การพัฒนาสถานศึกษาให้บรรลุตามมาตรฐานที่สถานศึกษากำหนดไว้มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องจัดระบบการบริหารสถานศึกษา และระบบสารสนเทศเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

3.1 การจัดระบบบริหารสถานศึกษา สถานศึกษาสามารถจัดระบบการบริหารโดยอาศัยแนวคิด ทฤษฎี ที่มีความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง ใช้เทคนิคการบริหาร เช่น การใช้วงจรพัฒนาคุณภาพ PDCA การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (SBM) การบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ (TQM)

การจัดโครงสร้างการบริหารสถานศึกษา ควรจัดให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา และหน่วยงานต้นสังกัดที่มีการแบ่งงานเป็น 4 ด้าน ได้แก่ งานบริหารวิชาการ การบริหารงานงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงานทั่วไป

3.2 การจัดระบบสารสนเทศ ให้เป็นหมวดหมู่ครอบคลุมและเพียงพอต่อการนำไปใช้ในการวางแผนการจัดการศึกษา สืบค้นง่ายและรวดเร็ว โดยมีการกำหนดกรอบการเก็บข้อมูลเฉพาะที่จำเป็น โดยอาศัยความร่วมมือจากบุคลากรทุกฝ่าย การจัดเก็บสารสนเทศสามารถจัดเก็บในรูปของแฟ้มเอกสารหรือโดยระบบคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนนักเรียนและบุคลากรของสถานศึกษา สถานศึกษาขนาดใหญ่มีความจำเป็นต้องใช้ระบบคอมพิวเตอร์มากกว่าสถานศึกษาขนาดเล็ก อย่างไรก็ตามควรมีการใช้คอมพิวเตอร์เนื่องจากช่วยลดภาระได้มาก

4. ดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา เพื่อให้การปฏิบัติงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล สามารถสนับสนุนทรัพยากร ดูแล กำกับ ติดตาม และนิเทศงานของบุคลากรทุกคน/ทุกฝ่ายให้เป็นไปตามแผนที่วางไว้ ให้เกิดการปฏิบัติงาน และปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนเป็นปกติวิสัย สามารถปฏิบัติงานตามแผนที่กำหนดไว้ได้อย่างเหมาะสมและบรรลุวัตถุประสงค์ตามแผน

5. จัดให้มีการติดตามตรวจสอบคุณภาพการศึกษา เป็นกระบวนการติดตาม ตรวจสอบความก้าวหน้าของการปฏิบัติงานตามแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาพร้อมทั้งเสนอแนะมาตรการเร่งรัดพัฒนาคุณภาพการศึกษา ผลการติดตามตรวจสอบคุณภาพการศึกษาในแต่ละครั้งเป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ให้กับผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายในการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาด้านการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล การพัฒนาบุคลากร และการบริหารจัดการ

6. จัดให้มีการประเมินคุณภาพภายในตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา

เป็นกระบวนการประเมินผลการดำเนินงานของสถานศึกษาตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา ที่กระทำโดยบุคลากรภายในหรือผู้เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง การประเมินภายในถือเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการที่จะได้ทราบขีดความสามารถในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาว่าบรรลุตาม เป้าหมายหรือมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาหรือไม่ และนำผลการประเมิน ไปแก้ไข ข้อบกพร่องได้ทันที การประเมินคุณภาพภายในควรสะท้อนภาพความสำเร็จที่ชัดเจนอย่างน้อย 2 ด้าน คือ คุณภาพผู้เรียนตามมาตรฐานการเรียนรู้ และ คุณภาพการศึกษาด้านการบริหารจัดการของ สถานศึกษา

7. จัดทำรายงานประจำปีที่เป็นรายงานประเมินคุณภาพภายใน จากการประเมิน คุณภาพภายในของสถานศึกษา สถานศึกษาสามารถสรุปและจัดทำรายงานประจำปีของสถานศึกษา ได้โดยถือเป็นเรื่องปกติที่สถานศึกษาต้องจัดทำหลังจัดการศึกษาผ่านไปในแต่ละปี ทั้งนี้เพื่อ นำเสนอต่อคณะกรรมการสถานศึกษา หน่วยงานต้นสังกัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแล้ว สถานศึกษาต้องเปิดเผยรายงานนั้นต่อสาธารณชนด้วย สถานศึกษาสามารถกำหนดรูปแบบของ รายงานประจำปีได้ตามความเหมาะสม โดยใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย นำเสนอทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและ เชิงคุณภาพ โดยสาระสำคัญอาจแบ่งเป็น 4 ส่วน คือ ข้อมูลพื้นฐาน แผนพัฒนาการจัดการศึกษา ผลการพัฒนา ตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา และ สรุปผลการพัฒนาและการนำไป ใช้

8. จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง หมายถึง ความยั่งยืนของ การดำเนินโครงการ/กิจกรรมตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่มีการปรับเปลี่ยน ในทางที่ดีขึ้นอย่างสม่ำเสมอ มีการใช้ผลการประเมินคุณภาพภายใน ผลการตรวจสอบคุณภาพ ผลการประเมินอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องมาวางแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษานั้น สถานศึกษาต้องยึดคุณภาพ ที่สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ มาตรฐานการศึกษาระดับขั้นพื้นฐาน/ปฐมวัย โดยมีการ กำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษาเอง จัดระบบ โครงสร้างที่เหมาะสม วางแผนและ ดำเนินงานตามแผน ด้วยจิตสำนึกที่ว่า “การพัฒนาคุณภาพการศึกษา เป็นภาระงานปกติที่ทุกคน จะต้องรับผิดชอบผลที่เกิดขึ้นร่วมกัน การดำเนินงานมีความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง ส่งผลถึงคุณภาพ ผู้เรียนทั้งสถานศึกษา”

จากหลักการทั้งหมดข้างต้น สรุปได้ว่า การพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาโดยระบบการ ประกันคุณภาพภายในสถานศึกษานั้น เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการสถานศึกษา เพื่อให้บรรลุ เป้าหมายตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา โดยสถานศึกษาต้องดำเนินการตามหลักเกณฑ์ และแนวทาง กฎกระทรวงว่าด้วยระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพการศึกษา พ.ศ.2553

ที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษา คือ 1)กำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา 2)จัดทำแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่มุ่งคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา 3)จัดระบบบริหารและสารสนเทศ 4)ดำเนินงานตามแผนพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา 5)จัดให้มีการติดตามตรวจสอบคุณภาพการศึกษา 6)จัดให้มีการประเมินคุณภาพภายในตามมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา 7)จัดทำรายงานประจำปีที่เป็นรายงานประเมินคุณภาพภายใน และ 8)จัดให้มีการพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research :PAR)

ประวิต เอราวรรณ์ (2545 : 1-4) กล่าวไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research : AR) ได้รับการสนใจอย่างกว้างขวางในวงการศึกษไทยเพื่อให้มีการปรับปรุงและพัฒนาระบบการทำงานของครูและโรงเรียน โดยมีการกำหนดไว้ในมาตรา 30 แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ว่า ให้สถานศึกษาสนับสนุนส่งเสริมการปรับปรุงและพัฒนาการปฏิบัติงานของบุคลากร โดยใช้กระบวนการวิจัยซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่ในชั้นเรียนเพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงการวิจัยเพื่อปรับปรุงพัฒนางานทุกระบบที่ปฏิบัติในโรงเรียน (Whole school) โดยหลักการที่สำคัญที่สุดของการวิจัยปฏิบัติการก็คือ “การมีส่วนร่วม” (Participation) “และความร่วมมือ” (Collaboration) ของกลุ่มผู้ปฏิบัติงานที่ตระหนักที่จะแก้ไขปัญหาาร่วมกัน

แนวคิดการวิจัยปฏิบัติการเกิดขึ้นและเผยแพร่ในอเมริกาในบริบททางสังคมศาสตร์และจิตวิทยาสังคม ประมาณปี ค.ศ.1933 ต่อมาได้มีการนำแนวคิดของการวิจัยปฏิบัติการไปประยุกต์ใช้ในทางการศึกษาโดย Stephen M. Corey จากมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ได้นำการวิจัยปฏิบัติการมาใช้ในการจัดการศึกษาในอเมริกา โดยได้เขียนหนังสือชื่อ “Action Research to Improve School Practice” เมื่อปี ค.ศ.1953 ในออสเตรเลีย จัดให้การวิจัยปฏิบัติการเป็นส่วนสำคัญในการปรับปรุงโรงเรียนและการศึกษาของออสเตรเลีย โดยกลุ่มนักวิจัยของมหาวิทยาลัย Deakin ได้พัฒนาระบวนการวิจัยในลักษณะ “บันไดเวียน” (Spiral) ประกอบด้วย การวางแผน (Plan) การปฏิบัติ (Act) การสังเกต (Observe) และการสะท้อนผล (Reflect) (Ebbutt. 1983 ; Kemmis and McTaggart. 1988) โดยกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีการแปลหนังสือชื่อ The Action Research Planner ของ Kemmis and McTaggart (1988) เป็นภาษาไทยชื่อ “นักวางแผนวิจัยปฏิบัติการ” เมื่อ ปี พ.ศ. 2538 และประกาศใช้เป็นหนังสือเสริมประสบการณ์สำหรับครูประถมศึกษาและมัธยมศึกษาไปทั่วประเทศ

ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการหรือ Action Research นั้นได้ถูกนำมาศึกษาในประเทศไทยจาก นักการศึกษาและนักวิจัยหลายๆ ท่าน ซึ่งแต่ละท่านก็เรียกแตกต่างกันไป เช่น การวิจัยเชิงปฏิบัติการ การวิจัยในชั้นเรียน การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน การวิจัยเพื่อพัฒนางาน การวิจัยเพื่อ แก้ปัญหาเฉพาะหน้า การวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียน ซึ่งแต่ละคำก็หมายถึงการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ทั้งสิ้น โดยแต่ละท่านให้ความหมายไว้ดังนี้

Elliott, 1981 (อ้างถึงใน **ประวัติ เอราวรณ , 2545 : 5**) กล่าวว่า การวิจัย ปฏิบัติการเป็นการศึกษาในสถานการณ์เชิงสังคมเพื่อปรับปรุงคุณภาพการปฏิบัติงานที่ดำเนินการอยู่ ในบริบทนั้น

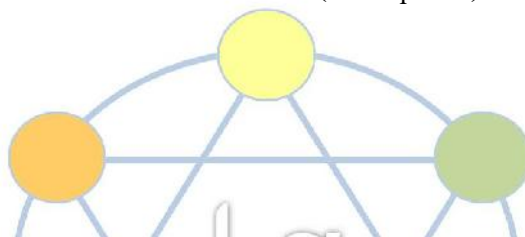
Ebbutt, 1983 (อ้างถึงใน **ประวัติ เอราวรณ , 2545 : 5**) กล่าวว่า การ วิจัยปฏิบัติการเน้นที่วิธีการดำเนินงานว่าเป็นการใช้วิธีการเชิงระบบเพื่อพยายามปรับปรุง เปลี่ยนแปลงการจัดการศึกษา โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน ในการปฏิบัติงานอย่างมี แนวทางและสองสะท้อนผล การปฏิบัติงานที่เกิดขึ้นของตนเอง

Carr and Kemmis, 1986 (อ้างถึงใน **ประวัติ เอราวรณ , 2545 : 5**) กล่าวว่า การวิจัยปฏิบัติการ เป็นรูปแบบของการศึกษาวิจัยแบบสองสะท้อนตนเองของกลุ่ม ผู้ปฏิบัติงานจากผล การปฏิบัติงานของกลุ่ม เพื่อพัฒนาปรับปรุงวิธีการปฏิบัติให้ถูกต้องชอบ ธรรมกับบริบททางสังคม รวมทั้งเป็นการสร้างความเข้าใจในการปฏิบัติงานและสภาพการณ์ที่ เป็นอยู่

กิตติพร ปัญญาภิบาล (2549 : 15) ได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการว่าเป็น การศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบถึงการปฏิบัติงานของผู้ปฏิบัติงานเอง เพื่อเข้าใจดีขึ้นหรือแก้ปัญหา เกี่ยวกับงานที่ทำอยู่ มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ซึ่งได้จากการรวบรวม การร่วมมือ การสะท้อน ตนเองและการใช้วิจารณ์ญาณประกอบภายใต้กรอบจรรยาบรรณที่ยอมรับกัน

เคมมิสและแมคแทกการ์ท (Kemmiss and McTaggart, 1990 อ้างใน กิตติพร ปัญญาภิบาล (2549) กล่าวถึงความหมายของวิจัยเชิงปฏิบัติการว่า เป็นแบบหนึ่งของการรวบรวม การศึกษาค้นคว้า การสะท้อนตนเอง โดยผู้ปฏิบัติงานในสถานการณ์ทางสังคม เพื่อปรับปรุงหลักการเหตุผล และความยุติธรรมของสังคมของตนเองหรือการปฏิบัติทางการศึกษา ในขณะเดียวกันก็เข้าใจงาน ที่ปฏิบัติและเข้าใจสถานการณ์ที่กำลังดำเนินการอยู่

สุวงค์ จันทวนิช (2531 : 67) ได้ให้ความหมายการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมไว้ ว่า เป็นการวิจัยที่นำแนวคิด 2 ประการมาผสมผสานกัน คือการปฏิบัติการ (Action) ซึ่งหมายถึง กิจกรรมที่โครงการวิจัยจะต้องดำเนินการ และคำว่า การมีส่วนร่วม (Participation) อันเป็นการมี

ส่วนเกี่ยวข้องของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมกิจกรรมการวิจัย ในการวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือสถานการณ์ อันใดอันหนึ่ง โดยมีส่วนร่วมให้ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล แล้วร่วมในกระบวนการตัดสินใจ และร่วมปฏิบัติ ดำเนินการแก้ปัญหาจนกระทั่งสิ้นสุดการวิจัย

นิตยา เงินประเสริฐศรี(2544 : 61-62) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางไปสู่การพัฒนา (Journey of Development) โดยมีการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งที่เป็นอยู่ไปสู่สิ่งที่สามารถเป็นไปได้ ทั้งในระดับปัจเจกชนและระดับสังคม โดยกระบวนการใช้แนวทางความร่วมมือระหว่างนักวิจัยกับกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders)

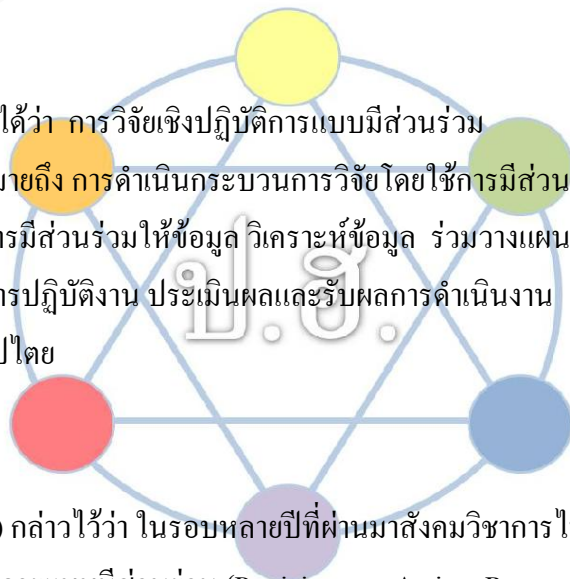
อุทัย คุลเกษม (อ้างถึงในชัชวาล ทัดศิวัช, 2551 : ออนไลน์) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นรูปแบบของการวิจัยที่ประชาชนซึ่งเคยเป็นประชากรของการวิจัย กลับบทบาทมาเป็นผู้ร่วมในการทำวิจัย โดยเข้ามามีบทบาทมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการของการวิจัย

กมล สุกประเสริฐ(อ้างถึงในชัชวาล ทัดศิวัช, 2551 : ออนไลน์) ได้ให้ความหมายของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ไว้ว่า หมายถึง การวิจัยที่จัดกระทำโดยผู้ปฏิบัติการเพื่อนำผลการวิจัยมาใช้ในการแก้ไขปัญหาโดยทันที และต้องกระทำเป็นหมู่คณะร่วมกันในรูปแบบที่ค่อนข้างไปในทางประชาธิปไตย

จากการให้ความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) หมายถึง การดำเนินกระบวนการวิจัยโดยใช้การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการมีส่วนร่วมให้ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินงานแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาผลการปฏิบัติงาน ประเมินผลและรับผลการดำเนินงานร่วมกัน โดยเน้นกระบวนการแบบประชาธิปไตย

ความสำคัญและความเป็นมา

ชัชวาลย์ ทัดศิวัช(2551 : ออนไลน์) กล่าวไว้ว่า ในรอบหลายปีที่ผ่านมาสังคมวิชาการไทย จะตื่นตัวมากกับรูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ที่มาทดแทนกระบวนการวิจัยแบบเดิมที่เน้นตัวผู้วิจัยเป็นศูนย์กลางของการวิจัย มาเป็นการวิจัยรูปแบบใหม่ที่ประยุกต์เอาแนวคิดของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ(Action Research) กับการวิจัย

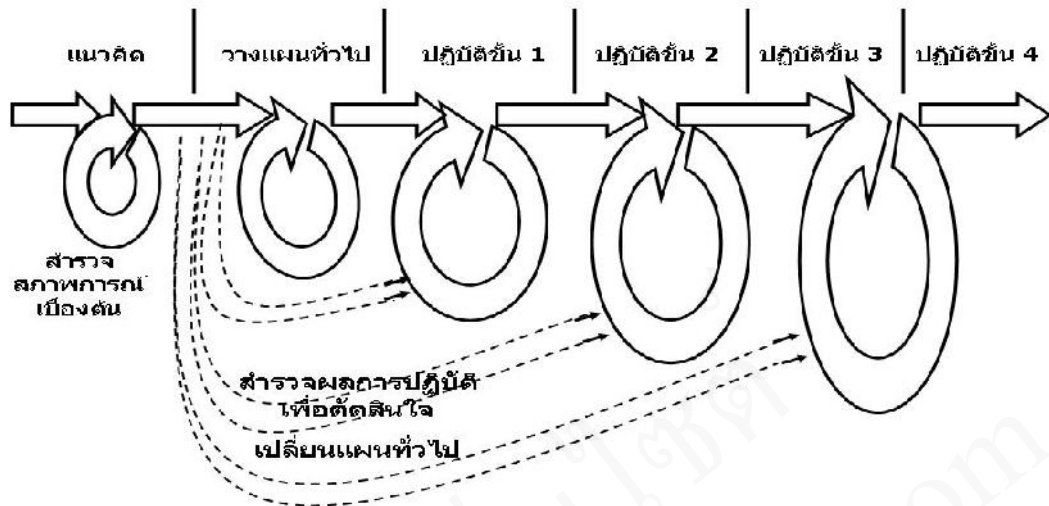
แบบมีส่วนร่วม (Participatory Research) มาผสมผสานเข้าด้วยกันโดยเน้นการเปิดโอกาสให้ผู้คนในสังคมได้มีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยที่สามารถแก้ปัญหาหรือพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นการวิจัยเพื่อพัฒนาและแก้ไขปัญหาสังคมและชุมชน มุ่งเน้นไปที่การค้นหาแนวทางอันเป็นรูปธรรมที่เกิดจากการระดมสมองในลักษณะของการมีส่วนร่วมของหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ของการวิจัยจากรูปแบบดั้งเดิมที่เริ่มต้นและจบลงโดยนักวิจัย ซึ่งพบว่างานวิจัยจำนวนมากไม่ได้ถูกนำไปเผยแพร่หรือทดลองใช้ หรือที่มีสำนวนเรียกว่า “เก็บขึ้นหิ้ง” เป็นการสูญเสียทั้งกำลังความคิด และทรัพยากรอย่างน่าเสียดาย มาเป็นงานวิจัยที่เริ่มต้นจากชุมชนมีส่วนร่วม ทั้งในมิติการร่วมเรียนรู้ร่วมแสวงหาปัญหาและคิดค้นแนวทางแก้ปัญหา อันเป็นฉันทมติรวมทั้งร่วมกันรับผลของการพัฒนา

กระบวนการและขั้นตอนการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

กระบวนการวิจัยของ Kurt Lewin มีลักษณะเป็นลำดับการตัดสินใจแบบบันไดเวียน ซึ่งเริ่มต้นจากการสำรวจสภาพการณ์ปัจจุบัน แล้วกำหนดขอบเขตปัญหาให้ชัดเจน วางแผนแล้วลงมือปฏิบัติ และประเมินผลที่เกิดขึ้น ดังนั้นขั้นตอนจึงประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน (Planning) การค้นหาความจริง (Fact - finding) การดำเนินการ (execution) และการวิเคราะห์ผล (Analysis) (Mckernan, 1996) กระบวนการวิจัยจะเริ่มด้วย

- 1) กำหนดแนวคิด (Idea)
- 2) ร่วมกันวางแผนทั่วไป (general plan)
- 3) กำหนดขั้นตอนการปฏิบัติ (Action steps)

แผนภาพที่ 3 กระบวนการวิจัยปฏิบัติการตามแนวคิดของ Kurt Lewin (McKernan, 1996)

กระบวนการวิจัยของมหาวิทยาลัย Deakin ในประเทศออสเตรเลีย ได้มีการนำแนวคิดของ Lewin มาประยุกต์ใช้ในการวิจัยปฏิบัติการเพื่อปรับปรุงการเรียนจนได้รับการยอมรับอย่างสูง ซึ่งในความคิดของ Kemmis และคณะนั้น การวิจัยปฏิบัติการคือการวิจัยแบบมีส่วนร่วม มีการปฏิบัติที่สำคัญ 4 ประการที่เกี่ยวข้องกันเป็นวงจร คือ

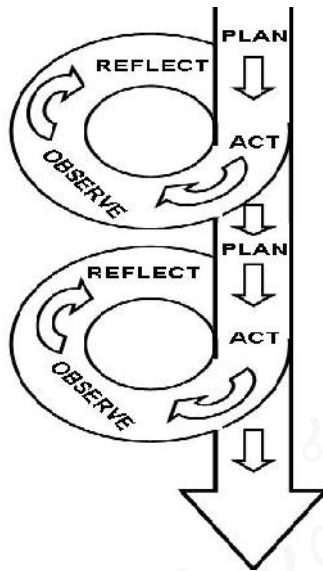
- การพัฒนาแผนการปฏิบัติเพื่อปรับปรุงสิ่งที่เป็นปัญหา
- การปฏิบัติตามแผน
- การสังเกตผลการปฏิบัติ
- การสะท้อนผลต่อการปฏิบัติ

ดังนั้นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการวิจัยปฏิบัติการของมหาวิทยาลัย Deakin จึงประกอบด้วยจุดสำคัญทั้ง 4 จุดดังที่กล่าวมาคือ

- 1) การวางแผน (Plan)
- 2) การปฏิบัติ (Act)
- 3) การสังเกตผล (Observation)
- 4) การสะท้อนผล (Reflect)

ซึ่งเป็นกระบวนการที่เป็นวงจรดังนี้

แผนภาพที่ 4 กระบวนการวิจัยปฏิบัติการตามแนวคิดของมหาวิทยาลัย Deakin (Mckernan, 1996)

แผน(Plan) คือแนวทางปฏิบัติซึ่งตั้งความคาดหวังไว้ เป็นการมองไปในอนาคตข้างหน้า การกำหนดแผนทั่วไปต้องมีความยืดหยุ่น เพื่อที่จะสามารถปรับให้เข้ากับเปลี่ยนแปลงและความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นได้ กิจกรรมที่เลือกเข้ามากำหนดในแผนต้องได้รับความร่วมมือในการอภิปราย (ทั้งในแง่ทฤษฎีและปฏิบัติ) เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์และปรับปรุงการกำหนดแผนงานที่สามารถปฏิบัติได้จริงในสภาพการณ์ที่เป็นอยู่

การปฏิบัติ(Act) การปฏิบัติจะดำเนินตามแผนที่ได้วางแผนไว้อย่างมีเหตุผลและมีการควบคุมอย่างสมบูรณ์ แต่การปฏิบัติจากแนวทางที่วางไว้มีโอกาสพลิกผันแปรตามสถานการณ์และบุคคล (นักเรียนมีความสามารถในการรับรู้เร็วช้าต่างกันตามเนื้อหาและวิธีสอนของครู เป็นต้น) แผนที่วางไว้สำหรับการปฏิบัติจะต้องสามารถปรับแก้ไขได้ และสามารถปรับปรุงไปได้เรื่อยๆ ตามผลการตัดสินใจเกี่ยวกับการกระทำนั้น ๆ

การสังเกต(Observe) ทำหน้าที่เก็บบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับผลที่ได้จากการปฏิบัติงาน มีรายงานหลักฐานที่มาจากวิจรณ์ญาณการสังเกตอย่างรอบคอบ และระมัดระวังเป็นสิ่งจำเป็น เนื่องจากการปฏิบัตินั้นจะมีข้อจำกัด ข้อขัดแย้งของสภาพความเป็นจริง และข้อขัดแย้งทั้งหมดเหล่านี้ไม่เคยชัดเจน และไม่มีทางคาดการณ์ไว้ล่วงหน้า ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตจะต้องมาจากการมองหลายแง่หลายมุมในทุก ๆ ด้าน ผู้วิจัยเชิงปฏิบัติการต้องรายงานผลการสังเกตอย่างครบถ้วน นอกจากนี้การสังเกตใน ขั้นนี้หมายรวมถึงการสังเกตกระบวนการของการปฏิบัติและผลของการปฏิบัติ (ทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ) สังเกตสถานการณ์ของข้อขัดข้องของการปฏิบัติเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแผนการดำเนินงาน

การสะท้อน(Reflect) การสะท้อนทำให้หวนคิดถึงการกระทำตามที่ได้บันทึกไว้จากการสังเกตและการเก็บข้อมูลอื่น ๆ ประกอบ การสะท้อนภาพจะมีลักษณะเป็นการประเมินอย่างหนึ่ง ซึ่งผู้วิจัยเชิงปฏิบัติการจะต้องตัดสินใจจากประสบการณ์ของตนว่า ผลของการปฏิบัติ (หรือผลที่เกิดขึ้น) นั้นเป็นสิ่งที่ต้องตามประสงค์หรือไม่ และสามารถให้ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติต่อไป นอกจากนี้การสะท้อนภาพยังหมายถึงการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นก่อนที่จะดำเนินการจริงอีกด้วย การสะท้อนข้อมูลนี้จะช่วยในการวางแผนการดำเนินการในขั้นต่อไปที่จะเป็นไปได้สำหรับกลุ่ม และสำหรับแต่ละบุคคลในโครงการ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบปลดปล่อยอิสระ (Emancipatory Action Research : EAR) จัดว่าเป็นรูปแบบเดียวของการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่บริสุทธิ์ เนื่องจากการเน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงมักใช้สถิติเชิงพรรณนาอย่างง่าย (Simple Descriptive Statistics) และการวิเคราะห์เชิงพรรณนาหรือการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) ในการอธิบายข้อมูลและใช้เทคนิคการรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยพบว่านักวิจัยจำนวนมากใช้ระเบียบวิธีวิจัยตามแนวความคิดของ เคมมิสและแมคแทกการ์ท (Kemmis and McTaggart) เป็นวิธีหลักในการวิจัย

กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีความสอดคล้องกับวงจรพัฒนางานต่อเนื่อง หรือวงจร PDCA (วงจร Deming) ซึ่งเป็นกระบวนการพัฒนางานที่ใช้อย่างแพร่หลายมีความเกี่ยวพันใกล้ชิดกับระบบการประกันคุณภาพการศึกษา ที่มุ่งเน้นการพัฒนาอย่างเป็นระบบครบวงจร และให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศึกษา สนองนโยบายรัฐบาลที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน และยังเป็นไปตามหลักการบริหารจัดการศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

School Based Management (SBM)

เครือข่ายชุมชน
เพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา
โรงเรียนบ้านโป่งไฮ สพป.เชียงใหม่ 3

ตอนที่ 2

เครือข่ายชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา

ความหมายของเครือข่ายชุมชน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2551 : 44) ได้ให้ความหมายของเครือข่ายไว้ว่า “เครือข่าย” (Network) หมายความว่า การเข้ามามีบทบาทในฐานะการสร้างความร่วมมือ แนวนร่วม และหรือการมีส่วนร่วม ซึ่งในช่วงของการปฏิรูปการศึกษาตามรัฐธรรมนูญฯ ปี 2540 และ พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของบุคคล ครอบครัวยุทธศาสตร์ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน ฯลฯ ซึ่งคำว่า “เครือข่าย” ได้ถูกนำมาใช้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อที่จะให้เกิดกลไกความร่วมมือในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนร่วมกันระหว่างผู้ปกครองกับสถานศึกษา

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2550 : 28) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “เครือข่าย” หมายถึงการที่ปัจเจกบุคคล องค์กร หน่วยงาน หรือสถาบันใด ๆ ได้ตกลงที่จะประสานเชื่อมโยงกันภายใต้วัตถุประสงค์หรือข้อตกลงอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการปฏิรูปการศึกษา กลุ่มเครือข่ายนี้ ต้องมีการแสดงออกเป็นการลงมือกระทำกิจกรรมร่วมกัน

ความหมายของชุมชน

สำนักงานเลขาธิการครุสภา (2549 : 190-255) ได้กล่าวไว้ว่า คำว่า “ชุมชน” เป็นคำใหม่ในภาษาไทย เพราะไม่ปรากฏศัพท์นี้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2493 แปลมาจากภาษาอังกฤษว่า Community มีผู้ให้ความหมายของชุมชนไว้หลายลักษณะ ดังนี้

พจนานุกรม Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English, 1994 (อ้างถึงใน สำนักงานเลขาธิการครุสภา, 2549 : 192) ให้ความหมายของชุมชนไว้ว่าหมายถึง กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งหนึ่ง มีความรู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน มีศรัทธา ความเชื่อ เชื้อชาติ การงาน หรือมีความรู้สึกนึกคิด ความสนใจที่คล้ายคลึงกัน มักถือฤกษ์ความเป็นอยู่ร่วมกัน

โฮเมน,1994 (อ้างถึงใน สำนักงานเลขาธิการครุสภา, 2549 :193) ให้ความหมายว่า ชุมชนหมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่อยู่ร่วมกันในพื้นที่แห่งหนึ่ง โดยมีความเชื่อ ผลประโยชน์ กิจกรรม และมีคุณสมบัติอื่นที่คล้ายคลึงกัน คุณลักษณะเหล่านี้เด่นพอที่จะทำให้สมาชิกนั้นตระหนักและถือฤกษ์กัน

สุเทพ เชาวลิต (อ้างถึงใน สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2549 : 194) กล่าวว่าไว้ว่า ชุมชน จะต้องมีส่วนประกอบ ดังนี้ ประชาชนหรือคน ความสนใจของคนร่วมกัน อาณาบริเวณหรือพื้นที่ การปฏิบัติต่อกัน ความสัมพันธ์ของสมาชิก

ประเวศ ะลี (อ้างถึงใน สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2549 : 194) กล่าวว่า ชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการเพื่อให้เกิดความสำเร็จตาม วัตถุประสงค์ร่วมกัน

จากความหมายข้างต้น สรุปได้ว่า “ชุมชน” หมายถึง การมาอยู่ร่วมกันของกลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกัน มีการจัดความสัมพันธ์ระหว่างกันตามกฎเกณฑ์ทางสังคม วัฒนธรรม และมีกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน

“เครือข่ายชุมชน” หมายถึง การเข้ามามีบทบาทในฐานะการสร้างความร่วมมือ แนวนร่วม และหรือการมีส่วนร่วมกันระหว่างกลุ่มคนในชุมชน ที่มีวิถีชีวิตคล้ายคลึงกัน มีการจัดความสัมพันธ์ระหว่างกันตามกฎเกณฑ์ทางสังคม วัฒนธรรม และมีกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันเพื่อร่วมมือกัน ประกอบกิจกรรมที่ได้รับผลประโยชน์หรือผลกระทบร่วมกัน

“คณะกรรมการเครือข่ายชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา” จึงหมายถึง การเข้ามา มีบทบาทในฐานะการสร้างความร่วมมือ แนวนร่วม และหรือการมีส่วนร่วมกันระหว่างกลุ่มคนในชุมชน เพื่อร่วมมือกับสถานศึกษาในการพัฒนาคุณภาพของ สถานศึกษา เพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายของสถาน ศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ตามมาตรฐานการศึกษา ของสถานศึกษา มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมาตรฐานการศึกษาของชาติ

คณะกรรมการเครือข่ายชุมชน
เพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา
โรงเรียนบ้านโป่งไฮ

วัตถุประสงค์ของเครือข่ายชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553 : 79) ได้กล่าวไว้ว่า การส่งเสริมการ สร้างเครือข่ายและการบริหารแบบมีส่วนร่วมถือได้ว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญของความสำเร็จในการ พัฒนาสถานศึกษา เพราะกระบวนการสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยที่สนับสนุนและ ส่งเสริมให้สถานศึกษามีพลังในการพัฒนาอย่างสร้างสรรค์ มีความเชื่อมั่นในความสำเร็จที่เกิดจาก การมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่าย

วัตถุประสงค์ของเครือข่ายชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา

1. เพื่อยกระดับคุณภาพของสถานศึกษาสู่เป้าหมายการปฏิรูปการเรียนรู้
2. เพื่อเชื่อมโยงบุคลากรจากส่วนงานต่างๆ เข้าด้วยกัน ทั้งวิธีการทำงาน ประสพการณ์ ให้มีโอกาสร่วมกัน ส่งผลให้เกิดความเข้าใจกับผลงานที่มีประสิทธิภาพ
3. เพื่อสร้างความเชี่ยวชาญให้แก่สมาชิก โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน
4. เพื่อการรวมทรัพยากรเข้าด้วยกัน เพื่อการบรรลุผล ซึ่งไม่ประสบความสำเร็จหากต่างคนต่างทำ
5. เพื่อแบ่งปันความคิดและปัญหา ทำให้ร่วมกันแก้ปัญหาเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน
6. เพื่อลดระยะเวลาการทำงานและการใช้ทรัพยากรซ้ำซ้อน สามารถพัฒนาได้ ก้าวหน้า รวดเร็ว ส่งผลต่อสังคมในวงที่กว้างขึ้น
7. เพื่อดำเนินงานสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสถานศึกษากับชุมชน

บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการเครือข่ายชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา

1. ร่วมให้ข้อมูล ข่าวสาร ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษา ด้านการวางแผน การปฏิบัติ การติดตามประเมินผล และการปรับปรุงพัฒนา ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ
2. ร่วมกิจกรรม/โครงการหรือสนับสนุนการดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการของสถานศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้อง
3. ร่วมสนับสนุนส่งเสริมการบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษา ทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ บริหารงานบุคคล และบริหารทั่วไป
4. ประสานงานกับบุคคล หน่วยงาน เครือข่ายองค์กรภาครัฐและภาคเอกชน แหล่งทุน วิทยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ เพื่อเข้ามาสนับสนุนส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพของสถานศึกษา
5. ร่วมติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล รับทราบผลการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาของสถานศึกษา และการปฏิบัติงานของบุคลากรในสถานศึกษา
6. ประสานงานสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่างสถานศึกษากับชุมชน และหน่วยงานภายนอก

แนวทางการศึกษาลำรวจชุมชนเพื่อสร้างเครือข่ายชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553 : 26) การบริหารแบบมีส่วนร่วม เน้นการปฏิบัติงานที่ให้ภาคประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามามีบทบาทในลักษณะหุ้นส่วนที่ครอบคลุมด้านต่างๆ ตั้งแต่การเริ่มดำเนินงาน และดำเนินโครงการ การจัดทำงบประมาณโครงการ และกิจกรรมต่างๆ จึงมีความจำเป็นที่หน่วยงานทางการศึกษาจะต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการปฏิบัติงานเพื่อให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วม

1. การศึกษาและสำรวจชุมชน

สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา (2549 : 201-209) กล่าวว่า เป็นการค้นคว้าหาความจริงเกี่ยวกับชุมชนด้วยวิธีการวิจัยหรือวิธีอื่นๆ ข้อค้นพบที่ได้สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการจัดการศึกษาและเป็นประโยชน์ต่อชุมชน โรงเรียนควรจัดให้มีการศึกษาและสำรวจชุมชนในสองลักษณะคือ

1.1 การสำรวจสภาพทั่วไปของชุมชน เช่น การสำรวจประวัติความเป็นมา สภาพภูมิศาสตร์ โครงสร้างประชากร สภาพทางการศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรม เป็นต้น

1.2 การสำรวจเฉพาะด้าน เช่น รายได้ของประชากร เจตคติทางการศึกษา การเมือง ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิทยากรชาวบ้าน เป็นต้น

2. วิธีการศึกษาชุมชน

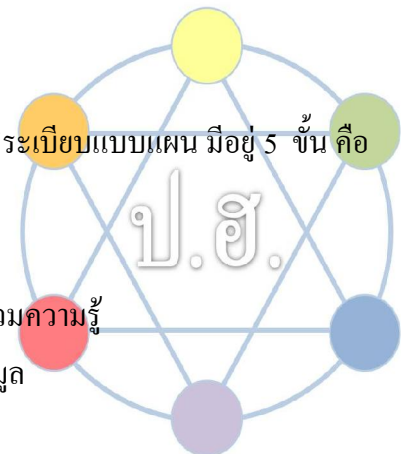
วิธีการที่ใช้ในการศึกษาชุมชนโดยทั่วไป มีดังนี้

2.1 วิธีวิทยาศาสตร์ เป็นวิธีการหาความรู้ที่มีระเบียบแบบแผน มีอยู่ 5 ขั้น คือ

- 1) ขั้นตั้งปัญหาหรือกำหนดปัญหา
- 2) ขั้นตั้งสมมติฐานเพื่อแก้ปัญหา
- 3) ขั้นดำเนินการทดลอง ค้นคว้า รวบรวมความรู้
- 4) ขั้นแสดงผลการค้นคว้า รวบรวมข้อมูล
- 5) ขั้นสรุปความรู้ทั้งหมด

2.2 วิธีการสังเกต เป็นอีกวิธีที่ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำไปใช้ในการศึกษาชุมชนได้ เพราะการสังเกตชุมชนทำให้ทราบเรื่องราวต่างๆ ได้สะดวก ทำได้ตลอดเวลา ไม่ต้องมีการเตรียมการมาก

2.3 วิธีการสัมภาษณ์ โดยผู้สัมภาษณ์ต้องสร้างความสัมพันธ์อันดีและความรู้สึกเป็นกันเองกับผู้ถูกสัมภาษณ์ก่อน จะทำให้การสัมภาษณ์ได้ผลดี

2.4 วิธีสถิติ ทำให้ทราบข้อมูลตัวเลขในเรื่องต่างๆ เช่นรายได้ของประชากร เพศ อายุ การศึกษา ของประชากร เป็นต้น

2.5 วิธีศึกษาประวัติ ทำให้ผู้บริหารสถานศึกษารู้จักถึงความเป็นมาของเรื่องราวต่างๆ ในชุมชนได้ดีขึ้น ซึ่งอาจใช้วิธีค้นคว้าจากเอกสาร การสัมภาษณ์ และการสังเกต เป็นต้น

2.6 วิธีใช้แบบสอบถาม คล้ายคลึงกับการสัมภาษณ์แต่ต่างกันตรงที่ใช้แบบสอบถามผู้ถามจะเขียนคำถามลงบนกระดาษแล้วให้ผู้ตอบเขียนคำตอบลงในกระดาษตามที่กำหนดให้ เป็นวิธีการที่ใช้แพร่หลายและมีความสะดวก แต่ผู้ถามควรอธิบายให้ผู้ตอบเกิดความเข้าใจและตระหนักในการตอบคำถามตามความเป็นจริงมากที่สุด

2.7 การศึกษาเฉพาะกรณี

2.8 การทำแผนที่

2.9 การถ่ายรูป

2.10 การสำรวจ

2.11 การมีส่วนร่วม

2.12 การดูตัวอย่าง

3.เทคนิคการศึกษาชุมชน

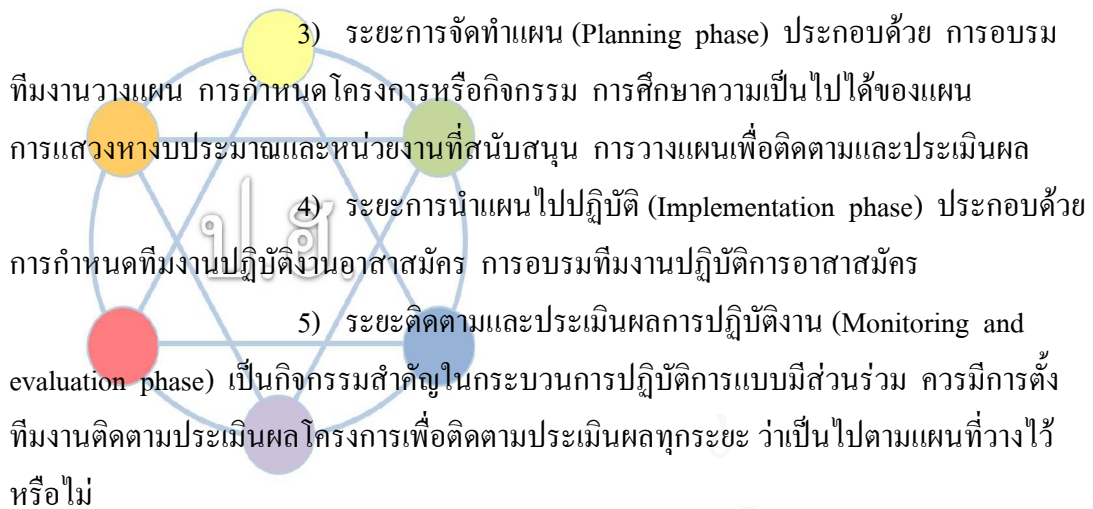
เทคนิคต่อไปนี้เป็นเทคนิคที่ผู้บริหารสถานศึกษาควรทราบ เพื่อประโยชน์ต่อการจัดการศึกษาใน โรงเรียนและการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ได้แก่

3.1 การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)

เป็นการวิจัยปฏิบัติการ โดยประชาชนมีส่วนร่วม เรียกว่า PAR เป็นยุทธวิธีที่ช่วยให้ประชาชนสามารถปรับตัวขึ้นมาในรูปขององค์กรประชาชน และสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความเข้มแข็งทางโครงสร้างและการดำเนินงาน ให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม มีบทบาทในทุกขั้นตอนของกระบวนการ PAR โดยการประสานงานและให้ความรู้ มีขั้นตอนดังนี้

1) ระยะก่อนทำวิจัย (Pre-research phase) ประกอบด้วย การคัดเลือกชุมชนและการเข้าถึงชุมชน การบูรณาการนักวิจัยกับชุมชน การศึกษาสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน การเผยแพร่แนวคิด PAR

2) ระยะการทำวิจัย (Research phase) ประกอบด้วย การศึกษาวิเคราะห์ปัญหาร่วมกับชุมชน การฝึกอบรมทีมวิจัยท้องถิ่น การวิเคราะห์ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในกระบวนการ PAR และแนวทางแก้ไข การออกแบบการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล การนำเสนอข้อมูลต่อที่ประชุม

3.2 กระบวนการเรียนรู้ทางสังคม (Social Learning Process)

เป็นแนวคิดที่กำหนดไว้ในโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนของกรมการ
ศึกษานอกโรงเรียน เน้นให้ประชาชนเกิดการเรียนรู้และมีทักษะที่เรียกว่า “เรียนด้วยความรอบรู้”
กระบวนการเรียนรู้มีขั้นตอนดังนี้

- 1) การตระหนักรู้ปัญหา
- 2) การหาทางเลือกในการแก้ปัญหา
- 3) การตัดสินใจเลือกทางเลือก
- 4) การเรียนรู้และปฏิบัติตามทางเลือก
- 5) การปรับปรุง
- 6) การประเมินผล

รูปแบบของเครือข่ายชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา โรงเรียนบ้านโป่งไธ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553 : 32) กล่าวไว้ว่า การสร้างเครือข่าย
และการมีส่วนร่วมในการบริหารสถานศึกษา เป็นรูปแบบการดำเนินงานที่เกิดจากการประสานงาน
กันระหว่างผู้เกี่ยวข้องในลักษณะของกัลยาณมิตร ที่มีเป้าหมายการทำงาน โดยร่วมกันด้าน
ความคิด กำลังคน ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ ตลอดจนทรัพยากรของแต่ละสถานศึกษา
ร่วมกันแก้ปัญหา การบริหารงานในสถานศึกษาด้วยระบบเครือข่าย ร่วมกันสร้างเป้าหมาย
เน้นการร่วมคิดร่วมทำ ร่วมทำงานจากฝ่ายต่างๆ เปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข่าวสาร
ประสบการณ์กันทั้งภายในสถานศึกษา และระหว่างสถานศึกษา เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อ
ผู้เรียนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

โรงเรียนบ้านโป่งไฮ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ได้กำหนดรูปแบบของ “เครือข่ายชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา” แสดงเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 5 รูปแบบของเครือข่ายชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา โรงเรียนบ้านโป่งไฮ
 ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2553 : 70-71) กรณีตัวอย่าง
 “โครงการการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โรงเรียนบ้านคลองมะละกอ จังหวัดสระแก้ว”
 ปรับปรุงโดย จิระเดช อินทขัติย์ : ผู้อำนวยการสถานศึกษา ; พ.ศ.2553

ประวัติผู้เขียน

นายจิระเดช อินทชิตย์

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสถานศึกษา วิทยาลัยนະຂໍຳນາຍການ

โรงเรียนบ้านโป่งไฮ ตำบลแม่สาว อำเภอแม่เฒ่า

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3

ที่อยู่ บ้านเลขที่ 71/1 หมู่ 9 ต.เวียง อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ 50110

โทรศัพท์ที่ทำงาน 053-460198 มือถือ : 089-8357133 E-mail :

jeeradech216@hotmail.com

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ. 2527 : ประถมศึกษา โรงเรียนชุมชนบ้านแม่ฮ้าง อ.แม่เฒ่า จ.เชียงใหม่
- พ.ศ. 2533 : มัธยมศึกษา โรงเรียนฝางชนูปถัมภ์ อ.ฝาง จ.เชียงใหม่
- พ.ศ. 2537 : ครุศาสตรบัณฑิต ศิลปศึกษา สถาบันราชภัฏเชียงใหม่
- พ.ศ. 2551 : ประกาศนียบัตรบัณฑิตการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

ประวัติการรับราชการ

- พ.ศ. 2538 : อาจารย์ 1 ระดับ 3 ร.ร.ราชประชานุเคราะห์ 25 อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่
- พ.ศ. 2540 : อาจารย์ 1 ระดับ 4 ร.ร.ราชประชานุเคราะห์ 25 อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่
- พ.ศ. 2544 : อาจารย์ 1 ระดับ 5 ร.ร.ราชประชานุเคราะห์ 25 อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่
- พ.ศ. 2546 : อาจารย์ 2 ระดับ 6 ร.ร.ราชประชานุเคราะห์ 25 อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่
- พ.ศ. 2547 : ครู ค.ศ. 2 ร.ร.ราชประชานุเคราะห์ 25 อำเภอร้องกวาง จังหวัดแพร่
- พ.ศ. 2549 : ครู วิทยาลัยนະຂໍຳນາຍການ ร.ร.ราชประชานุเคราะห์ 25 อ.ร้องกวาง จ.แพร่
- พ.ศ. 2549 : รองผู้อำนวยการสถานศึกษา วิทยาลัยนະຂໍຳນາຍການ
ร.ร.สองพิทยาคม อ.สอง จ.แพร่

พ.ศ.2552 : ผู้อำนวยการสถานศึกษา วิทยาลัยนະຂໍຳນາຍການ

โรงเรียนบ้านโป่งไฮ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3

ผลงานทางวิชาการ

- พ.ศ.2551 : รายงานผลการพัฒนาการมีส่วนร่วมดูแลช่วยเหลือนักเรียนของเครือข่าย
ผู้ปกครองโรงเรียนสองพิทยาคม ปีการศึกษา 2551 โดยใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

พ.ศ.2553 :รายงานผลการดำเนินงานสร้างการมีส่วนร่วมของเครือข่ายชุมชนเพื่อพัฒนา
คุณภาพสถานศึกษา โรงเรียนบ้านโป่งไฮ ปีการศึกษา 2553 โดยใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบ
มีส่วนร่วม

ติดต่อคู่มือฉบับเต็ม

ผอ.จีระเดช อินทหัตถ์ โรงเรียนบ้านโป่งไฮ อ.แม่เมาะ สพป.เชียงใหม่เขต 3

โทร. 053-460198 มือถือ 089-8357133

E-mail : jeeradech216@hotmail.com

เผยแพร่บนเว็บไซต์
www.kroobannok.com

เอกสารอ้างอิง

- กิตติพร ปัญญาภิบาล. (2549). **วิจัยเชิงปฏิบัติการ : แนวทางสำหรับครู**. กรุงเทพฯ: นันทพันธ์พรินติ้ง.
- กรมสามัญศึกษา. (2544). **การบริหารและจัดการศึกษาโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School – Based Management : SBM)**. หน่วยศึกษานิเทศก์ เขตการศึกษา 8 เชียงใหม่.
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2550). **การจัดการเครือข่าย : กลยุทธ์สำคัญสู่ความสำเร็จของการปฏิรูปการศึกษา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ซีกเซสมิเดีย.
- คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2553). **การบริหารจัดการที่ดีตามหลักธรรมาภิบาล**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัชวาล ทัดศิวิชัย. (2550). **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) : มิติใหม่ของรูปแบบวิธีวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่น**. (Online). วันที่ 22 ธันวาคม 2551. ที่มา : WWW.palpacom7.ru.ac.th/
- นิตยา เงินประเสริฐศรี. (2544). **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม**. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ประดิษฐา จันทร์ไทย. (2532). **การศึกษาการปฏิบัติงานของสมาคมผู้ประกอบการและครูในกรุงเทพมหานคร**. ปรินซ์นิพนธ์. คม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประพิณ ปิยาพันธ์. (2547). **การศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ปกครองนักเรียนและครูโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดน่าน เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองนักเรียนในการจัดการศึกษาในระบบตาม พ.ร.บ.การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542**. วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต (สาขาบริหารการศึกษา). มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์.
- ประวิต เอราวรรณ์. (2545). **การวิจัยปฏิบัติการ การเรียนรู้ของครูและการสร้างพลังร่วมในโรงเรียน**. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้าวิชาการ.
- ปิยะมาศ ปันทนา. (2547). **การมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ในการพัฒนาผู้เรียน ในเขตตรวจราชการที่ 1**. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาบริหารการศึกษา). บัณฑิตวิทยาลัย; มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ยาใจ พงษ์บริบูรณ์. (2537). **วิจัยปฏิบัติการ**. สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- วันชัย วัฒนศัพท์. (2546). การมีส่วนร่วมกับการพัฒนาองค์กร. บรรยายในการสัมมนา นายจ้าง
ภาครัฐวิสาหกิจ เรื่อง “ระบบทวิภาคีกับการแก้ปัญหาแรงงานในรัฐวิสาหกิจ” วันที่ 6-8
ตุลาคม จันทวานิช. (2531). การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551). การพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงเพื่อรองรับ
การกระจายอำนาจ. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่ง
ประเทศไทย.
- _____. (2553). การสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- _____. (2550). แนวทางการกระจายอำนาจและจัดการ ศึกษาให้คณะกรรมการสำนักงานเขต
พื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ตามกฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจาย
อำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา พ.ศ.2550. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด. กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542.
- สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. (2549). การจัดการองค์กรทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- _____. (2549). ภาวะผู้นำทางการศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- สำนักทดสอบทางการศึกษา. (2553). แนวทางการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในของ
สถานศึกษา ตามกฎกระทรวงว่าด้วยระบบ หลักเกณฑ์ และวิธีการประกันคุณภาพ
การศึกษา พ.ศ. 2553. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่ง
ประเทศไทย.
- สถาบันพระปกเกล้า. (2552). รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550. (พิมพ์ครั้งที่ 8).
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- อุทัย บุญประเสริฐ. (2543). การศึกษาแนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษา
ในรูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.